

Konuya nasıl gireceğimi iki gündür düşünüyorum. Kolay bir giriş olsun, üzmesin, kolay okunsun gayretindeyim.

Sanırım beceremeyeceğim. En iyisi bodoslama bir giriş.

Yan etki bir kavramın/faaliyetin/alışkanlığın görünen neticelerinden farklı sonuçlarından bahsederken kullandığım bir kavram. (Çok açıklayıcı oldu değil mi?)

İnsan örneklerle öğrenir, bir örnek verelim.

Ekonomik ilerlemenin kaynağında insanın bencilliği ve kazanma arzusu yatar, her ne kadar toplum için faydalarını anlatmaya çalışsalar da, hiçbir kapitalist gerçekte toplumu veya başkasını düşünmez, tek düşündüğü (ve düşünmesi gereken) nasıl daha fazla kar edeceğidir. Bununla beraber bu hedefin bir *yan etkisi* olarak ekonomik gelişme ve teknolojik ilerleme olur. İnsanlar bu yan etkiyi asıl sebep olarak görmeyi tercih ettikleri için, asıl sebebin kendini ortaya koyduğu yerlerde kapitalizmin ne kadar vahşi olduğuna şaşırır.

Diyeceğiz ki bir fikrin hayatını devam ettirmesinin en önemli sebebi insandaki *doğal etkileri* toplumsal *yan etkilere* çevirebilmesidir. Doğal etkiler, iyi veya kötü olabilir, ancak yan etkilerin *faydalı* olması, bir fikrin/düzenin yaşamasının en önemli sebebidir.

Bir de insanlara mesela *hakikati* anlatmak için ibadet, meditasyon ve sair alışkanlıkların yan etkilerinin kullanılması gibi yöntemler mevcuttur.

Üstüne sanatın *ifade edilemeyeni ifade etmek* gibi bir amaçla yan etkiyi kullandığını anlatabiliriz. Lisan ile basitçe ifade edilebilecek fikirlerin, sanatın kaynağı olamayacağını, olursa eserin çok *tırt* olacağını söyleyebiliriz. Bir *zevken idrak* yazısı da çıkar buradan.

Ayrıca, mesela vahiy ve ilhama muhatap insanın bulunduğu (tasavvufta *marifetullah* da denen) halin, kendindekini bile ancak yan etkileriyle tanıyabildiği bir hal olduğunu anlatabiliriz, buradan risaletin ve nübüvvetin ne olduğuna dair bir yazı çıkar, buradan Allah'ın varlığına dair *dille ifade edilebilen* hiçbir delilin gerçekte onu isbat etmeye yetmeyeceğini söylemek ve insanın imanı ile ilgili hücceti sadece kendi hayatından, içinden, keşfinden çıkarabileceğini söyleyebiliriz; İbrahim'in kıssasını bir de böyle okuruz mesela, çünkü güneş gibi, yıldız gibi, ay gibi *sadece dille ifade edilebilen tanrı* bir puttur. Müslüman, deriz ki, sadece diliyle değil, fiiliyle de rabbini anlamaya çalışır.

Ancak bu konuların hemen hepsinde, yan etki de ancak yan etkiyle anlatılabileceğinden bir topallık ve renksizlik vardır. Nübüvvetle ilgili bir yazıda, nebiyi olsa olsa *başarılı bir insan* olarak gören birini çekebilecek fazla fikir bulunamaz, onu anlamamız için onun örnek olduğu şekilde yaşamak gerekir, ama insan onun örnek olduğu şekilde yaşamak için onu anlamayı beklerse, muhtemelen *çok bekler*.

Sanatın yan etkisini ancak sanatla anlatabilirsiniz, mesela, bir şiiri eğer düzyazıya döküp, uzun uzun incelediğinizde şiiri *anlatabiliyorsanız*, şiir anlatılmayı hakeden bir şiir değildir, yok eğer anlatamıyorsanız, zaten anlatmayı denemek zuldür. (Hadi *sanat felsefemi de* ifşa edeyim, bir şiir ancak başka bir

şiiirle *eleştirilebilir*, bir roman ancak başka bir romanla, bir resim ancak başka bir resimle ve bir fotoğraf ancak başka bir fotoğrafla...Bir fotoğraf şiiire ilham verebilir ama ne şiiir fotoğrafa, ne fotoğraf şiiire denktir; bir film bir düzyazıya ilham verebilir ama düzyazının güzelliği ile filmin güzelliği aynı değildir. *Ergo* eleştirmen gerçekte pek lüzumlu bir kişi değildir, çoğunlukla bir kitap/film/şiiir iyi de olsa, kötü de olsa, eleştirmenin üretebildiği ancak kötü bir denemedir.)

Tekrar gelelim asıl konuya: Yan etki, *hayatın anlamı* veya *mutluluk* gibi büyük kavramların anlaşılması için belki geçerli tek yoldur. Hakikati arayan kişi, onun ifade edildiği bütün metinlerin ya anlamsız, ya yalan olduğunu görecektir, çünkü hakikat *olsa olsa* bir yan etki olarak kendini gösterir. (Onun için *konuşanlar bilmez, bilenler konuşmaz.*) Mutluluğu arayan insan, onu aradığı her yerde, zevklerde, özgürlükte, statüde, zenginlikte, başarıda bir geçicilik ve sahtelik bulacaktır, çünkü mutluluk da (gerçekte mantıken pek de alakası kurulamayan) şükür gibi bazı alışkanlıkların yan etkisi olarak kendini gösterir. (Onun için *her şükreden mutlu değildir ama mutlular şükreder.*)

Modern insanın zavallılığı kendini burada gösterir, her şeyi anladığını/anlayabileceğini sanır, halbuki anladığı pek fazla konu yoktur, kendiyile ilgili olmayan basit hedefler dışında hiçbir şey için harekete geçmez, halbuki kendiyile ilgili en önemli konular, doğrudan kendini ilgilendirmez. Kar/zarar hesabıyla kafasını bozmuş kişinin hemen her zaman zarar etmesi gibi, hakikatle kafayı bozmuş kişi de hep yalanla yaşar, mutlulukla kafayı bozmuş kişi hemen her zaman mutsuzdur, insanlar (içinde kendileri olduğu için) büyük gördükleri meselelerde, büyük cevaplar aradıkları için bulamaz, gerçekte bu *büyük* meselelerin, küçük meselelerin yan etkisiyle çözülebileceğini iddia edebiliriz.

Zamanımızın fikri ve zikriyle uzlaşmazlığımın altındaki sebep bu *yan etki* meselesine yeterince eğilmiyor olması, çünkü felsefe ilgilendiği meseleyi doğrudan anlatmak gayesiyle, bilim tüm gerçeği vazihen ifade etmek amacıyla, siyaset tüm hedefleri açıkça ortaya sermek şekliyle yapılıyor. Felsefenin varabildiği yer *hepimiz hiçiz, hiçbir şeyin anlamı yok*, bilimin öğrettiği *kainat çok büyük ve biz çok önemsiziz*, siyasetin hedefiyse *insana becerebildiği her şeyi yapma imkanı sunmak*. Bunlar (doğru ifadeler/hedefler olsa bile) sonunda ulaşması gereken (veya *reklam ettikleri*) yere değil, hayata değil ölüme, mutluluğa değil mutsuzluğa, özgürlüğe değil esarete götüren şeyler.

Vakıa hiçlik hakikat olabilir ama bunu felsefeden öğrenen insanla, dinden öğrenen insanın davranışları birbirinden çok farklıdır. İnsana tanınan özgürlük hemen her zaman hayattan aldığı hazzı azaltır, çünkü hazzın *başarı* kısmını yok eder, cinsel özgürlük cinselliğin çekiciliğini, fikir özgürlüğü fikrin önemini, seçme ve seçilme özgürlüğü, yöneticinin ve onu seçenin sorumluluğunu ve yapabileceklerini azaltır.

Sonunda hepimiz iri iri laflar etmeyi seven, propaganda kabilinden hakikat, her tür saçmalığa özgürlük arayan ama aynı boktan hayatı memnuniyetsiz şekilde yaşamak zorunda kalan insanlar oluruz. Oluruz değil, olduk bile. Biliyoruz ama umurumuzda değil, özgürüz ama ayağa kalkmıyoruz.

Din hiçliği *belki* bir yan etki olarak sunarken, aynı zamanda sizi meşgul edecek bir hayat tanımı da sunar, dışardan bakan için anlamsız olsa da bir çerçeve sunar ve hiçliği Allah'ın kudreti karşısında bir

yan etki olarak idrak ettiğinde insanın Allah’a teslim olması, intihar etmesinden daha muhtemeldir.

O sebeple herhangi bir düşüncenin/sistemin yaşayabilmesi, hedeflerine ulaşabilmesi için, bu hedeflerin propaganda vesilesi olarak değil, yan etki olarak düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim. Sosyalizmin insanın tabiatındaki bir yerlere değil, pek de kullanmaya hevesli olmadığı aklına ve bilincine hitap etmeye çalışması ve adaleti yan etki olarak değil, propaganda malzemesi olarak kullanması (geçmiş ve gelecekteki) başarısızlığının en önemli sebebi gibi geliyor. Adaleti bir ekonomik düzende yan etki olarak aramak lazım, çünkü insan sözkonusu kendisi olduğunda adil değil, olmaya da niyeti yok.

Kopuk kopuk çok örnek verdiğimin ve yazının insicamdan hayli uzak kaldığının farkındayım. Buradaki konulardan her birinden bir yazı, belki bazısından kitaplık çapta yazı çıkabilir ama keyfim yok ve anlayacak bu kadarla da anlar zaten. Böyle bir yazıyı sonuca bağlamak ne kadar mümkün olabilir bilmiyorum.

Tüm fikirler/düzenler temelde aynı kavramların propagandasını yapar, ama onları birbirinden ayıran yan etkileridir diyebiliriz mesela.